

Dr. Molnár Ambrus

tanácselnök, Kúria

Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései

I. A vizsgálat tárgyának bemutatása

Az elmúlt mintegy másfél száz évben számtalan filozófiai, szociológiai és jogelméleti irányzat tette vizsgálat tárgyává és alakította ki a maga elméleti koncepcióját a bírói munka tényoldalának, normatív oldalának és döntési oldalának a belső összefüggéseivel, valamint azok egymással való megfeleltetésének problematikájával kapcsolatban. Munkájuk eredményét jogrendszerek és nemzetállamok igyekeztek felhasználni saját, belső joguknak a büntető és polgári eljárás megújítását vagy korszerűsítését célzó jogszabályainak a megalkotásához. A jogalkotói szándék mindvégig lényeges elemeként jelentkezett a törekvés a bírósági eljárások hatékonyságának biztosítására és azok gyorsabbá, olcsóbbá és egyszerűbbé tételére. A fejlődési tendencia fő iránya a bírói munka tényoldalával összefüggő nézetek és jogszabályi rendelkezések átrendeződése. Ennek lényege, hogy a bíróság számára az objektív valóság megismerésének kötelezettségét előíró szabályokról a hangsúly fokozatosan áthelyeződött azokra a nézetekre, amelyek a bíró szerepét az előtte jogvita formájában megjelenő konfliktus kezelésében és lezárásában látták. Ez szükségképpen maga után vont, hogy a bírói döntések meghozatalában nagyobb szerephez jutott a bíró szakmai felkészültsége mellett annak a pályára való alkalmassága, élettapasztalata, az egyes ügyekkel kapcsolatban kialakuló álláspontja, meggyőződése és egyéni belátása. A bírói szerep ilyen tartalommal történő megújulása azonban olyan eljárási rend és olyan bírósági szervezeti rendszer, különösen jogorvoslati rendszer kialakítását tette szükségessé, amely alkalmas a szubjektivizmus és az esetleges szélsőségek megelőzésére vagy kiszűrésére.

E konfliktuskezelést és konfliktuslezárást célzó, a jogbiztonság kereteihez szorosan igazodó eljárási eljárási rendnek az egyik alapkérdése annak meghatározása, hogy a döntés tényoldalának biztosítása, azaz a bizonyítási eljárás lefolytatása során mikor jut el a bíró ahhoz a pillanathoz, a bizonyítottság mikor éri el azt az optimális szintet, amelyre már érdemi döntés alapítható? Az eljárás menetében ez megegyezik azzal a ponttal, amelyet túllépve a bizonyítás a bírói döntést már nem szolgálja, hanem ehelyett indokolatlan időmúlással és felesleges költségekkel jár! A Kúria Elnöke a most felvetett problémák feltárása és elemzése céljára állította fel „Az

ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései” tárgykörét vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportot. Munkájának célja annak körüljárása, hogy milyen követelmények és megoldások alakultak ki ezzel kapcsolatban az ítélezési gyakorlat különböző területein. Az elemző tevékenység hangsúlyos része az így nyert adatok és összefüggések vizsgálata és azok összevetése az ismeretelmélet, valamint a különböző jogi szaktudományok eredményeivel. Végső eredőjében pedig a joggyakorlat-elemző csoportnak olyan tételket és javaslatokat kell kidolgoznia, amelyek elősegíthetik a különböző szakágak jogalkalmazása számára az ítéleti bizonyossággal összefüggő fogalmak és tartalmi követelmények pontos megismerését, valamint a bírói munka ehhez szükséges idő és energia szükségletének, továbbá költségkihatásának optimalizálását.

A joggyakorlat-elemző csoportnak a Kúria elnöke által a fentiek szerint meghatározott feladata – mind a vizsgálat tárgyának az oldaláról, mind az ahhoz segítségül hívható szaktudományok oldaláról – igen komplex. A bizonyítási eljárás lefolytatásáról és az ítéleti bizonyosság kialakulásához vezető út körülírásáról szóló jogszabályok jellemző vonása, hogy azok a Be., a Ket., és a Pp. rendszerében nem kizárólag egy meghatározott helyen, a bizonyítási eljárásról szóló részben helyezkednek el, hanem emellett elszórtan, a kódex több fejezetében is megjelennek. Ezért a joggyakorlat-elemző csoport munkája sem szorítkozhat a törvény egy vagy néhány meghatározott rendelkezésének a vizsgálatára, hanem a feladat tárgyának az oldaláról, a különböző szakágak kódexeinek egészére figyelemmel kell lennie. Ugyanebből az okból a csoport tevékenysége nem kötődhet a jogszabály egy meghatározott módosításához sem, mert valamennyi szakág kódexének bizonyításra vonatkozó rendelkezéseit több módosítás is érintette. A vizsgálat tárgyának e jellegzetessége meghatározza, hogy az hogyan, mi módon dolgozható fel. Ennek értelmében a joggyakorlat-elemző csoport a vizsgálat igen széles és nehezen körülhatárolható tárgyát különböző területekre osztja fel, ezekre egy-egy munkacsoportot alakít, amelyek arról egy-egy elemző dolgozatot készítenek. Ezek alapul szolgálnak a joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleményének összeállításához, különösen az elkészült elemzésekből eredő következtetések levonásához.

II. A munka tervezett menete

A joggyakorlat-elemző csoport 2016. március 21. napján tartotta alakuló ülését, amelyen a munka megfogalmazásának, megszervezésének, valamint elosztásának leg-
alapvetőbb lépéseire került sor.

Ennek értelmében a csoport a vizsgálat tárgyával összefüggő bírói gyakorlatról közvetlen adatokat szerez be, amelynek célja a bírói gondolkodás, mint szubjektum, valamint a bírói gyakorlat objektivizálódott elemei, azaz az akták és határozatok jellemző vonásainak, fő paramétereinek feltárása. Az adatok beszerzéséhez kérdőíveket szerkeszt, amelyek a kérdésekre nagyobb számú, előre meghatározott lehetséges válaszokat is tartalmaznak annak érdekében, hogy azok számítástechnikai eszközökkel továbbíthatók, kitölthetők, valamint összesíthetők legyenek. Az ehhez szükséges hardver és szoftver eszközök a Kúrián rendelkezésre állnak. A bírói szubjektum vizsgálatát szolgáló kérdőíveket a főtanácsadók a munka előkészítő szakaszában már elkészítették. A bírósági akták és bírói döntések vizsgálatát célzó kérdőívek helyes összeállítása az egész joggyakorlat-elemzés kulcskérdése, egyben a legnehezebb rész-feladata, mert ennek funkciója az ítéleti bizonyosság eléréséhez szükséges bizonyítási folyamat elemzéséhez szükséges objektív és összehasonlításra alkalmas adatok kinyerése. A kérdések megfogalmazása során a Be., Ket., Pp. bizonyításra vonatkozó szabályaiból kell kiindulni és a kérdéseket azok súlyponti elemeire célszerű feltenni.

Az előző bekezdésben leírt adatbeszerzés feladatainak az ellátását követi az elemző munka lefolytatása. Ehhez az alakuló ülés elfogadta a vizsgálódás fő területeit tartalmazó tematikát, amely alapul szolgál egyrészt a feladatok felosztásához, másrészt a későbbi összefoglaló vélemény elkészítéséhez. Az abban meghatározott valamennyi részterület feldolgozására egy-egy munkacsoport alakult, amelyek egy-egy dolgozatban foglalják össze az adott részterület elméleti hátterét, gyakorlati tapasztalatait, valamint ezek elemzését és értékelését. Az egyes témakörökre szervezett csoportok – az összefoglaló vélemény követelményeinek szem előtt tartása mellett – munkájukat önállóan végezhetik és az azzal összefüggő technikai, valamint szakmai döntéseket meghozhatják. Tevékenységükkel kapcsolatban alapvető elvárásként érvényesül az adott rész-terület szakirodalmi szintű elméleti feldolgozása.

Az összefoglaló vélemény a munkacsoportok által elkészített dolgozatok tárgyához igazodó fejezetekre tagolódik, tartalmuk pedig az elemzések további feldolgozásával kerül kialakításra.

III. Ütemterv

A joggyakorlat-elemző csoport a feladatának ellátása során szem előtt tartja, hogy tevékenységének gyors befeje-

zése helyett az átfogó és elmélyült munkát részesti előnyben. Figyelemmel a vizsgálat tárgyának nagy terjedelmére, sokrétűségére, a téma több társadalomtudomány oldaláról történő megközelítésének szükségességére, valamint annak a bírói gyakorlatban betöltött központi szerepére, a munka elvégzésének tervezett idejét 2017. év közepében határozta meg. Ennek során következő ütemezéséből indult ki: 2016. márc. 21. – alakuló ülés; 2016. márc. 21.–ápr. 30. – kérdőívek elkészítése; 2016. május 1.–jún. 15. – kérdőívek kitölttetése; szakirodalmi bibliográfia anyaggyűjtés; 2016. jún. 15.–júl. 15. – kérdőívek összegzése és kiosztása a tagoknak, bibliográfia összeállítása; 2016. szept. 1.–2017. jan. 30. – dolgozatok – elkészítése, kiosztása a tagoknak; 2017. febr. 1.–2017. ápr. 15. – dolgozatok kiértékelése – következtetések levonása, az összefoglaló vélemény elkészítése.

IV. Események

A joggyakorlat-elemző csoport tevékenységének alapvető szervezeti formája az ülések tartása. Ezek összehívására azonban csak indokolt esetben, a tagok időbeni értesítése és megfelelő előzetes írásbeli előkészítő anyag megküldése alapján kerülhet sor, mert csak így biztosítható, hogy az üléseken érdemi munka végzésére kerüljön sor.

A korábbi évek kedvező tapasztalataira figyelemmel 2016. októberében konferencia tartását tervezzük, amely megfelelő alkalmat és szervezeti kereteket biztosíthat a bírói kar, a társszakmák képviselői, valamint a joggyakorlat-elemző csoport tagjai számára a találkozásra és eszmecserére. A konferencia konkrét tematikájának meghatározására azonban csak a kérdőívek visszaérkezését és feldolgozását követően, annak tapasztalatai alapján kerülhet sor. A konferencia eredményes munkáját megfelelő írásbeli előkészítő anyaggal, valamint több, de egyenként rövid, kb. 10 perces előadásokkal kívánjuk biztosítani. A szervezés során feltétlen célként tűzzük ki a büntető, közigazgatási és polgári-gazdasági szakterületek azonos súllyal való megjelenésének biztosítását.

A joggyakorlat-elemző csoport már a munka megkezdése során tapasztalta a nem jogász közönség kiemelt érdeklődését mind a bírói munka, mind pedig az annak központi elemét képező bizonyítási eljárás, ezen belül a bizonyítás szükséges mértéke és az ítéleti bizonyosság kialakulása iránt. Ezért felvállalja, hogy munkáját a nem jogász közönség előtt is megjeleníti, amelynek legalkalmasabb módját ez idő szerint a jogi ismeretterjesztésben és a jogi kultúra fejlesztésében látja. Ezért feltétlenül elvégzendő feladatának tekinti a későbbi összefoglaló vélemény rövidített és egyszerűsített formában, a nagyközönség igényeihez igazodó változatának elkészítését. Emellett a Kúria illetékes szakmai

egységeinek bevonásával keresi a formát és a lehetőséget a téma iránt érdeklődők megfelelő tájékoztatással való ellátására.

V. A bibliográfia

A joggyakorlat-elemző csoport fontos rész-feladatának tartja a bizonyítás szükséges mértékével és az ítéleti bizonyosság kialakulásával összefüggő szakirodalom feltérképezését és az arra alkalmas elemeknek a saját munkájában történő felhasználását. E tevékenységének terjedelmére és jellegére figyelemmel szükségesnek látja, hogy a tárggyal összefüggő szakirodalomhoz minden érdeklődő számára biztosítsa a hozzáférés lehetőségét. Ennek érdekében a fellelt szakmai írásokról és szakirodalomról bibliográfiát készít, amelyet elektronikus formában mindenki számára elérhetővé tesz.

VI. A vizsgálandó területek

Terveink szerint a joggyakorlat-elemző csoport a következő 13 szempontból dolgozza fel az ítéleti bizonyosság témakörét: az emberi megismerés ismeretelméleti alapjai, valamint a történeti és a jogi megismerési folyamat sajátosságai; a büntető, a közigazgatási, valamint a polgári per-

konstrukciós különbségei és azok hatása a bizonyítási eljárásra, az ítéleti tényállásra és a bizonyítás szükséges mértékére; a büntető perrendtartásnak a bizonyítással, valamint annak szükséges mértékével összefüggésbe hozható intézményeinek és rendelkezéseinek bemutatása és értékelése; az anyagi jogi norma jelentősége és a bizonyítási teher összefüggései, valamint ezek hatása az ítéleti tényállás megállapítására; az anyagi és eljárási igazság kérdései, valamint a felek aktivitásának és peranyag-szolgáltatási kötelezettségének összefüggései a polgári perben; a polgári perrendtartásban nevesített egyes bizonyítási eszközök sajátosságai az ítéleti tényállás megállapításában és az ítéleti bizonyosság kialakulásában: – tanúvallomás – szakértői vélemény – szemle – okirati bizonyíték; bizonyítást helyettesítő intézmények, azaz fikciók és vélelmek, továbbá becsült és valóznak tekintendő tények a közigazgatási és polgári perben; az ítélezés szubjektív elemei: a belső bírói meggyőződés kialakulása és annak hatása a bizonyítás szükséges mértékére – a bírói függetlenség, a belső bírói meggyőződés, valamint az ítéleti tényállás összefüggései; a bizonyítás szükséges mértékének pervezetési kérdései; a jogorvoslati bíróságok munkájának hatása a bizonyítás szükséges mértékére; a bírói munka igazgatási szabályainak hatása a bizonyítás szükséges mértékére; a per bíróságon kívüli résztvevőinek hatása a bizonyítás szükséges mértékének alakulására; a bírói megismerést gyorsító és egyszerűsítő intézmények a büntető, a közigazgatási és a polgári perben. ■